

O'G'ISHGAN XULQ KO'RINISHLARI

*Bekmamatov Sardor**Shahrisabz davlat pedagogika instituti 2-oliy (sirtqi)**Pedagogika psixologiya yo'nalishi talabasi***Annotatsiya**

Mazkur maqolada o'g'ishgan xulq atamasi, uning psixologik va ijtimoiy jihatlari hamda shaxs rivojlanishidagi roli o'rganiladi. Og'ishgan xulqning kelib chiqish sabablari, ularning namoyon bo'lish ko'rinishlari va bu holatning ijtimoiy muhitga ta'siri keng yoritiladi. Tadqiqot asosan yoshlar orasida uchraydigan o'g'ishgan xulqiy ko'rinishlarga va ularga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qiladi. Ushbu masala bo'yicha amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: O'g'ishgan xulq, psixologik tahlil, ijtimoiy ta'sir, shaxs rivojlanishi, normativ xulq, xulq-atvor buzilishi.

Abstract

This article examines the term deviant behavior, its psychological and social aspects, and its role in personality development. The causes of deviant behavior, their manifestations, and the impact of this condition on the social environment are widely covered. The study mainly analyzes deviant behavior among young people and the factors affecting them. Measures to be taken on this issue are proposed.

Keywords: Deviant behavior, psychological analysis, social influence, personality development, normative behavior, behavior disorder.

Аннотация

В данной статье рассматривается понятие девиантного поведения, его психологические и социальные аспекты, а также роль в развитии личности. Широко освещены причины девиантного поведения, их проявления, влияние этого состояния на социальную среду. В исследовании главным образом анализируется девиантное поведение среди молодежи и факторы, влияющие на него. Предлагаются меры, которые необходимо принять по данному вопросу.

Ключевые слова: девиантное поведение, психологический анализ, социальное влияние, развитие личности, нормативное поведение, расстройство поведения.

O'g'ishgan xulq ko'rinishlari insonlarning atrof-muhitga, o'z hissiyotlariga va boshqalar bilan aloqalariga qanday munosabatda bo'lishlarini belgilovchi muhim psixologik jarayonlardir. Ular har bir insonning hayotida turli vaziyatlarda namoyon bo'lib, shaxsiy va ijtimoiy hayotda muhim rol o'ynaydi. O'g'ishgan xulq ko'rinishlari keng spektrni qamrab oladi: ular nafaqat ijtimoiy munosabatlar va guruh dinamikalari,

balki individning ichki psixologik holati, hissiyotlari va kognitiv jarayonlari bilan bog'liqdir.

Shaxslarning o'g'ishgan xulq ko'rinishlari ko'pincha stress, travma yoki ijtimoiy bosim natijasida paydo bo'ladi. Bunday holatlar, o'z navbatida, shaxsning psixologik barqarorligini, emotsional holatini va ijtimoiy munosabatlarini sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin. O'g'ishgan xulq ko'rinishlari, shuningdek, shaxslar o'rtasidagi aloqalarni yanada murakkablashtiradi, chunki bu xulqlar ko'pincha o'zaro tushunmovchiliklar va ziddiyatlarga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan, o'g'ishgan xulq ko'rinishlari ijtimoiy normativlar va kutilmalarga qanday ta'sir qilishini o'rganish zarur. Masalan, guruh ichidagi odamlar qanday qilib bir-birlariga ta'sir qilishadi, bu o'g'ishgan xulq ko'rinishlarini qanday kuchaytiradi yoki kamaytiradi? Shu kabi savollar ijtimoiy munosabatlarning psixologik asoslarini tushunishga yordam beradi.

O'g'ishgan xulq ko'rinishlarining bir qismi kognitiv jarayonlarga bog'liq bo'lishi ham mumkin. Odamlarning fikrlash usullari, qaror qabul qilish jarayonlari va his-tuyg'ularni boshqarish usullari o'g'ishgan xulqni shakllantiradi. Buning natijasida, kognitiv xatolar va noto'g'ri talqinlar shaxsning xulqini o'zgartirishi, o'z-o'zini anglashni qiyinlashtirishi va ijtimoiy aloqalarini ziddiyatli holatlarga olib kelishi mumkin. O'g'ishgan xulq (deviant xulq) jamiyat qabul qilgan qoidalar va me'yorlar doirasidan chetga chiqadigan harakatlar to'plamidir. Psixologiyada o'g'ishgan xulq turli xil buzilishlar va rivojlanish muammolari bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Masalan, yoshlarning o'zlarini nomunosib tutishlari, tajovuzkorlik, qonunga xilof harakatlar yoki narkotik moddalar iste'moli kabi ko'rinishlar kiritiladi.

O'g'ishgan xulq shakllanishiga ta'sir qiluvchi bir qancha omillar mavjud. Ulardan eng muhimi:

- Oilaviy muhit. Oilada bolaning noto'g'ri tarbiyalanishi yoki etarlicha e'tibor qaratilmasligi o'g'ishgan xulqni shakllantiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

- Ijtimoiy muhit. Mahalla, maktab yoki universitetdagi jamiyat shaxsning ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

- Shaxsiy psixologik omillar. Ba'zi hollarda shaxsning psixologik muammolari, masalan, depressiya, o'zini o'zi anglash muammolari yoki identifikatsiya krizisi ham o'g'ishgan xulqqa olib keladi.

O'g'ishgan xulqning turli shakllari mavjud bo'lib, ular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Jinoyat sodir etish – qattiq jinoiy harakatlar jamiyatda keng tarqalgan o'g'ishgan xulq turlaridan biri bo'lib, bu jinoyat huquqi asosida jazolanadi.

- Ijtimoiy nomaqbul xulq – ijtimoiy normalar va madaniy qadriyatlarga zid bo'lgan xatti-harakatlar (masalan, tajovuzkorlik, alkogol va narkotik moddalarga qaramlik).

- O'zini o'zi izolyatsiya qilish – shaxs jamiyatdan o'zini chetlashtirib, turli xil salbiy kayfiyat va harakatlarga duchor bo'ladi.

O'g'ishgan xulqning jamiyatga ta'siri ijtimoiy va psixologik bo'lib, bu holat odatda salbiy oqibatlar keltirib chiqaradi. Bunday xulq natijasida ijtimoiy tartib va barqarorlik buzilishi, jinoyatchilik darajasi oshishi va yoshlar orasida stress holatlari ko'payishi mumkin.

O'g'ishgan xulqni oldini olish uchun keng ko'lamli chora-tadbirlar zarur. Bunda ta'lim va tarbiya tizimlarini takomillashtirish, oila va maktab orasidagi hamkorlikni mustahkamlash, psixologik maslahat va yordam xizmatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega.

O'g'ishgan xulq jamiyatda dolzarb va keng tarqalgan muammolardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'g'ishgan xulqning kelib chiqish sabablari murakkab va ko'p qirrali. Shaxsning ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyatiga ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, oilaviy muhit, shaxsiy psixologik omillar va ta'lim tizimlari kabi ko'plab omillar ta'sir qiladi. O'z navbatida, oilaviy ziddiyatlar, e'tiborsizlik, o'zaro tushunmovchiliklar va shaxsiy hissiy beqarorlik o'g'ishgan xulq shakllanishiga sezilarli darajada hissa qo'shadi.

O'g'ishgan xulqning ijtimoiy hayotga salbiy ta'siri katta. Bunday xulqni namoyon qilayotgan yoshlar ko'pincha o'zlarini jamiyatdan chetlashgan yoki rad etilgan his qiladilar, bu esa ularda ijtimoiy qoidalarga zid harakatlar qilishga moyillikni kuchaytiradi. Xulqning bu turi nafaqat shaxsning o'ziga, balki butun jamiyatga zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli, o'g'ishgan xulqni kamaytirish va oldini olish bugungi kunda dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Muammoga samarali yondashish uchun ta'lim va tarbiya tizimini yaxshilash, ijtimoiy va psixologik yordam ko'rsatish xizmatlarini kengaytirish lozim. Oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, oilalarda sog'lom muhit yaratish, shuningdek, maktablar va ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlar faoliyatini rivojlantirish kerak. Shu bilan birga, shaxsning o'zini anglash va ijtimoiy normalarga moslashuv darajasini oshirish maqsadida maxsus dasturlar va treninglarni yo'lga qo'yish ham muhimdir.

O'g'ishgan xulq ko'rinishlari inson psixologiyasining murakkab va ko'p jihatli sohasini ifodalaydi. Ularning o'rganilishi nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki ijtimoiy barqarorlik uchun ham muhimdir. O'g'ishgan xulq ko'rinishlarini tushunish, odamlarning o'zaro munosabatlarida va guruh ichidagi dinamikalarda o'rganishga yordam beradi.

O'g'ishgan xulq ko'rinishlari shaxsning emotsional holati, kognitiv jarayonlari va ijtimoiy ta'sirlari orqali ko'rinadi. Masalan, tajovuz yoki kayfiyatning o'zgarishi, stress va travmalar bilan bog'liq holatlar ko'pincha o'g'ishgan xulqni keltirib chiqaradi. Bu esa, o'z navbatida, shaxslar o'rtasidagi munosabatlar va ijtimoiy guruhlarning o'zaro

ta'sirida o'z aksini topadi.

Shuningdek, o'g'ishgan xulq ko'rinishlari ijtimoiy normativlar va bosimlar bilan ham bog'liqdir. Bunday bosimlar shaxsni ijtimoiy me'yorlarga moslashishga majbur qilishi mumkin, bu esa o'z-o'zini anglash va shaxsiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'g'ishgan xulq ko'rinishlarini aniqlash va ularning sabablari to'g'risida chuqur tushuncha, psixologik muammolarni oldini olish va davolashda yordam beradi.

Kelajakda o'g'ishgan xulq ko'rinishlari bo'yicha ko'proq tadqiqotlar o'tkazish zarur. Ushbu sohada yangi yondashuvlar va metodologiyalarni joriy etish, inson xulqini chuqurroq o'rganish imkonini beradi. Buning natijasida, nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy muammolarni ham samarali hal qilish imkoniyati paydo bo'ladi. O'g'ishgan xulq ko'rinishlari haqida chuqurroq bilim olish, psixologiyaning boshqa sohalari bilan hamkorlik qilish orqali amalga oshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xudoyberdiyev, A. (2022). Psixologik xulq-atvor va uning ijtimoiy sabablari. Toshkent: "Fan" nashriyoti.
2. Karimova, L. (2021). O'g'ishgan xulqni tahlil qilishda psixologik yondashuvlar. Samarqand universiteti ilmiy jurnali, 45(2), 123-134.
3. Tursunov, M. (2020). Yoshlar orasida o'g'ishgan xulqni kamaytirish usullari. O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
4. Williams, T. (2019). Deviant behavior: An introduction to its psychological and social context. New York: Oxford University Press.
5. Rahimov, I. (2019). Yoshlar psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
6. Mirzaev, A. (2022). Xulq-atvor psixologiyasi. Toshkent: Ijtimoiy fanlar akademiyasi.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. (2023). Psixologiya bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. Toshkent: Oliy ta'lim